

İKİ FARKLI MESLEK GRUBUNDA ÇALIŞAN PERSONELİN DENETİM ODAĞI VE RİSK EĞİLİMİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARING AND CONTRASTING THE LOCUS OF CONTROL AND RISK TENDENCY LEVELS OF THE PERSONNEL WORKING IN TWO DIFFERENT STATE INSTITUTIONS

Ömer ERDOĞAN*, Muammer ERGÜN**

ÖZET Bu araştırmanın amacı; iki farklı meslek grubunda çalışanların risk eğilimi ve denetim odağı açısından karşılaştırılması ve risk alma eğilimi ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Kastamonu İli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapan 263 erkek öğretmen ve Kastamonu İli Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı görev yapan 168 erkek polis ile çalışılmıştır. Çalışmaya katılanlara Denetim Odağı Ölçeği, Arnet Heyecan Arama Ölçeği ve kişisel bilgi formu uygulanmış bunlardan elde edilen bulgular SPSS (11.00) istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre; risk alma eğilimi ile denetim odağı arasında pozitif yönlü ($r=.112$; $P<.05$) ilişki bulunmuştur. Ayrıca dışsal denetim odaklıların içsel denetim odaklılara oranla anlamlı şekilde daha fazla risk alma eğiliminde oldukları bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: denetim odağı, risk eğilimi, risk algısı.

ABSTRACT: In this study, it is aimed to compare the employees of two different occupational groups in terms of risk tendency and locus of control and investigation of the relationship between locus of control and risk taking tendency. For this purpose, 263 male teachers who work in Kastamonu as personnel of Ministry of Education and 168 policemen who also work in Kastamonu as personnel of City Police Department are studied with. Locus of Control Scale, the Arnett Inventory of Sensation Seeking and Personal Information Form are applied to the participants. SPSS (11.00) pack program is used for the analysis of the gathered data. According to the results, it is found that, there is a positive correlation ($r=.112$; $p<.05$) between risk taking tendency and locus of control. Also, the people who have an external locus of control significantly have more tendencies on risk taking when they are compared with the internals.

Keywords: locus of control, risk tendency, risk perception.

1. GİRİŞ

Risk kavramı çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Sjöberg (1991) riski, bir olayın olma olasılığının bu olayın olumsuz sonucunu artırması olarak tanımlamıştır ve kişilerin olası durumlar üzerinde düşünerek en az negatif sonuç doğuracak seçeneğe yöneldiğini belirtmiştir. Raftery'ye (1994) göre ise risk soyut ve olasılıkla ilgili bir kavramdır ve olasılık da gelecekle doğrudan ilişkilidir, çünkü gelecek belirsizlik ifade eder ve risk de belirsiz durumlarda ortaya çıkan tehdit, tehlike ve zarar durumunu gösterir. Fikirkoca'ya (2003) göre ise risk, belirli bir zaman aralığında, hedeflenen sonuca ulaşamama, kayba ya da zarara uğrama olasılığı ile istenmeyen bir olayın/zararın/kaybın oluşma olasılığı ve oluşması durumunda yaratacağı olumsuz etkinin şiddetidir.

İnsan davranışını belirleyen sosyal bilişsel faktörlerden biri olan risk algılaması ise; belli bir davranışın belli bir tehdit oluşturacağı düşüncesinden yola çıkarak yeni bir davranışın oluşturulması sürecini anlatır (Atlı,2002). Slovic'e (1995) göre eğer birey herhangi bir durumda gerçekten bir risk algırsa davranışını mutlaka ona göre belirleyecektir. Risk algısı, geniş anlamda, bir güvenlik bilinci ve tehlikeleri, bunların meydana gelme olasılıklarını, olayların muhtemel sonuçlarını veya zarar verebilecek muhtemel durumların tamamını kapsayan bir bilinç durumudur (Martin, 2003). Literatür incelendiği zaman risk alma, istenmeyen sonuçların ihtimali ile ilişkili davranışların sorumluluğu olarak tanımlanmaktadır (Beyth-Marom ve Fischhoff, 1997; Beyth-Marom, Austin, Fischhoff, Palmgren ve Quadrel, 1998; Furby ve Beyth-Marom, 1992; Irwin, 1993). Pek çok bilim adamı riskli

* Psikolog, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi oerdogan@kastamonu.edu.tr

** Yrd.Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü mergun@kastamonu.edu.tr

durumları değerlendirebilmenin ve aşırı riskten kaçınma becerisinin bir kişinin geliştirebileceği en önemli yetenekler arasında olduğunu savunmaktadır (Byrnes,1998; Garon ve Moore, 2004; Halpern-Felsher ve Cauffman, 2001; Mann, Harmoni ve Power, 1989; Steinberg ve Scott, 2003). İnsanların riski algılamasının farklılaşmasında etkili olan psikolojik, sosyal ve teknik birçok neden vardır (Yim ve Vaganov, 2003). Risk algısına etki eden faktörleri araştıran Cavello ve Vincent (2001) şu faktörleri öne çıkarmaktadır; gönüllülük, kontrol edebilirlik, aşinalık, eşitlik, fayda, anlaşılabilirlik, belirsizlik, şiddet, geri dönülebilirlik, kişisel tehlike ve riskin kaynağıdır. Sjöberg (1991) ise risk algısını etkileyen faktörleri; konuya ilişkin uzmanlık, emir alıp almama durumu ve eğitim düzeyi olarak sıralamış ve risk algısının önemli bir belirleyicisi olarak kişinin davranışlarıyla oluşturduğu sonuçlar üzerindeki denetimi olduğunu belirtmiştir.

Rotter'in 1954 yılındaki sosyal öğrenme teorisinden türeyen denetim odağının yapısı, son yıllarda pek çok araştırmanın merkezi olmuştur. Rotter'e (1966) göre denetim odağı, kişinin belli bir davranışını belli bir pekiştiricinin izleyeceğine dair ortaya çıkmış bir beklentinin kuvvetine yönelik atıfları sürecidir. Ödülün kişinin davranışlarına veya atıflarına bağlı olduğuyula ilgili algısının derecesi ya da ödülün kişinin kendi davranışlarından bağımsız olarak ortaya çıkabilen bir şey olduğunu ve kendisi dışındaki güçler tarafından kontrol edildiğini düşünmesi bu tepkilerini etkilemektedir. Bazı davranışları izleyen pekiştireçlerin ödül etkisi, kişinin kendi davranışıyla ödül arasında nedensel bir ilişki kurup kurmamasına bağlıdır. Pekiştireç, kişinin bazı davranışlarını izlediği ama tamamen davranışlarına bağlı olmadığı şeklinde algılandığında, başka güçlerin örneğin şansın, talihin ya da gücü elinde bulunduran diğer kişilerin isteği sonucu olarak algılanır. Bu durum "dışsal denetim odağı" olarak adlandırılır. Eğer kişi olayların kendi davranışlarına ya da görelilik olarak sürekli olan kendi özelliklerine bağlı olduğu şeklinde algılsa, buna da "içsel denetim odağı" inancı denir (Rotter, 1966). İçsel denetim odaklılar başlarına gelenlerin kendi kabiliyetleri sonucunda meydana geldiğine inanırken dışsal denetim odaklılar başlarına gelenlerin sebebinin büyük ölçüde kader olduğuna ya da başkalarının davranışlarının sonucunda meydana geldiğine inanırlar. Bu ikili yapı kullanılarak, Rotter (1966) tarafından tanımlanan çeşitli davranışların öngörücüsü olarak denetim odağının kullanılması üzerine yoğun araştırmalar yapılmıştır. Risk alma eğilimi de denetim algısı kavramıyla ilgili olarak araştırılan konulardan birisidir. Bu alanda pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, risk alma davranışı ile denetim odağı arasındaki ilişkinin doğası ve seviyesi hala çözülememiş bir sorundur (Gold, 1966; Minton & Miller, 1970; Butterfield, 1964).

Rotter (1966)'e göre insanların içsel veya dışsal denetim odaklı olması onların davranışlarını belirler ve buna bağlı olarak risk algısı da, risk kaynaklarının kişinin kendisi tarafından mı yoksa dıştan mı kontrol edildiği algısına bağlıdır. Ancak, Davis ve Kirkby (1985) içsel veya dışsal denetimin duruma özgü olabileceğini ifade etmiştir. Ferguson ve Cox (1996) naif insan için kontrol algısının iki boyutta ele alınabileceğini ve bunlarında; durumun istikrarlı olup olmaması ve olasılık olduğunu belirtmiştir. Crisp ve Barber (1995) sağlıkla ilgili bir ölçeği kullanarak yaptıkları bir çalışmada içsel denetim odaklı olan bazı uyuşturucu kullanıcılarının kullandıkları uyuşturucuyu enjekte ettikleri enjektörlerden HIV virüsü kapma riski algılarının dışsal denetim odaklı olanlardan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ancak, dışsal kontrol odaklılar HIV virüsünün bulaşmasında cinsel davranışlarda daha düşük risk algısı ifade etmişlerdir. İçsel denetim odaklılar ise HIV virüsü bulaşmasında enjeksiyonda yüksek risk algısı ifade ederken cinsel bulaşma olasılığında ise daha güvenli cinsel birleşmeyi ifade etmemiştir. Bu durum içsel denetim odaklı olan kişilerin dışsal denetim odaklı olanlara oranla daha fazla riske eğilimli kişiler olduğunu gösterebilir.

Risk alma davranışı göz önünde bulundurulduğunda, genel olarak içsel denetim odaklıların orta derecede riskleri tercih ettikleri, dışsal denetim odaklıların ise aşırı riskleri tercih ettiklerine yönelik bulgular vardır. Literatürde belirtildiği gibi, bu genelleme görevin doğası ile sınırlandırılmalıdır. Liverant ve Scodel (1960)'in yaptığı bir çalışmada deneklere şansa dayanan zar atma görevi verilmiş ve bu durumda içsel denetim odaklıların orta derecede riski tercih ettikleri bulunmuştur. Ayrıca dışsal denetim odaklılarla karşılaştırıldığı zaman, içsel denetim odaklıların ortaya koydukları bahislerde yüksek seviyelerden uzak durma eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Sonuçta dışsal denetim odaklıların aşırı risk tercihleri, sadece risk sürecinin zor ucunda belirgin olmaktadır. Buna kısmi bir destek, Julian ve Katz'ın (1968) çalışmasıyla ortaya konulmuştur, bu çalışmada da deneklere bir beceri görevi (dart atma) verilmiş ve içsel denetim odaklıların orta düzeyde riski tercih

etikleri bulunmuştur. Strikland, Lewicki ve Katz'ın (1966) bulguları ise elde edilen bu bulguların tersi yönündedir. Buna göre risk alma davranışı ile denetim odağı arasında yüksek düzeyde ilişki ($r=.55$, $p<.05$) mevcuttur ve içsel denetim odaklılar dışsal denetim odaklılara oranla daha fazla risk almaktadır.

Gore ve Rotter (1963) içsel denetim odaklı kişilerin sosyal değişim isteklerinin daha fazla olduğunu buna karşılık dışsal denetim odaklı olanların ise riskli etkinliklere (rally, paraşütle atlama gibi) katılma isteklerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Klonowicz ve Skolowska (1993) iş kazalarıyla ilgili yaptıkları çalışmada, içsel denetim odaklıların dışsal denetim odaklılardan daha az tedbirli olduklarını ve daha fazla risk aldıklarını bulmuştur. Bunun tersine Salminen ve Klen (1994) dışsal denetim odaklı olan orman ve inşaat işçilerinin daha çok risk almaya eğilimli olduklarını göstermiştir. Benzer şekilde Ducette ve Wol' da (1972) akademik, mesleki ve bilişsel aktivitelerde risk alma tercihiyle ilgili yaptığı çalışmada dışsal denetim odağı ve risk alma eğilimi arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Janicak (1996) denetim odağı ve iş tehlikelerinin düzeyi ile hangi işçilerin ne ölçüde riskli davranışlarda bulunacağını tahmin edilebileceğini göstermiş ve bu çalışma çerçevesinde içsel denetim odaklıların dışsal denetim odaklılardan daha az risk aldıklarını ve kontrolün kendilerinde olduğunu düşünen içsel denetim odaklıların dışarıdaki stres unsurlarından dışsal denetim odaklılar kadar etkilenmediğini bulmuştur. Riskin niteliğinin, içsel denetim odaklıların ve dışsal denetim odaklıların ne ölçüde risk alacaklarını etkilediğini gösteren bazı çalışmalarda vardır. Cohen, Sheposh ve Hillix (1979) içsel denetim odaklıların beceri işlerinde dışsal denetim odaklıların ise tesadüfi işlerde daha çok risk aldıklarını göstermişlerdir.

Farklı denetim odaklarına sahip bireylerin ortaya koydukları tutumlar açısından anlamlı şekilde farklılaştıkları yapılan pek çok bilimsel çalışmayla ortaya konulmuştur. Bu ayrılıklar geniş bir yelpazede yer almaktadır: entelektüel ve akademik alan uğraşlarına ayrılan zaman, okul başarısı, toplumsal olaylara katılım ve üstlenilen roller, aile içi ilişkilerdeki tutumlar, özgürlüklere ilişkin gösterilen tepkiler bunlardan bazılarıdır (Aydınay, 1996; Blau, 1993; Dökmen, 2003, İpek,2003). Yapılan bu çalışmalar sonucunda, olayların oluşumu ve sonuçları konusunda kendi çabalarını önemli gören içsel denetim odaklıların, yaşam kalitelerini artırma ve kişisel gelişimlerine yön verme konularında çalışmaya ve sorumluluk almaya eğilimli oldukları, buna karşın dışsal denetim odaklıların hayat kurgularında kaderi ve şansı daha çok ön plana çıkararak yaşadıkları ve hayatlarının kontrolünü ellerinde tutmaktan uzak oldukları söylenebilir. Bireyler arasındaki bu anlayış farklılığı, başta değişim olmak üzere iletişim, liderlik, motivasyon ve benzeri örgütsel süreçlere farklı tepkiler vermelerine neden olmaktadır. Bu alanlar çevrenin kontrolünün ne ölçüde bireyin denetiminde olduğuyla ilişkilidir. İçsel denetim odağına sahip bireyler, çevrelerinde meydana gelen olayları etkileyebilecekleri inancına sahiptir. Bu nedenle bu tip bireyler, çevresel koşulları değiştirme konusunda daha istekli davranır ve ayrıca başarı veya başarısızlıklarına daha fazla önem verirler (Küçükkaragöz, 1998; Basım ve Şeşen, 2007).

Risk algısı ve denetim odağı arasındaki ilişki henüz tam olarak açıklık kazanmasa bile kişiliğin önemli iki yapısı olarak bireyin günlük yaşamındaki etkileri kaçınılmazdır. Özellikle yaşamın çok önemli bir bölümünü dolduran iş yaşamı, bu iki kişilik özelliğinden etkilenmektedir. Bireyin iş yaşamındaki performansı, iş doyumunu, yaşam kalitesi yaptığı meslekle kişilik özelliklerinin örtüşmesiyle de ilgilidir. Bu nedenle seçilen meslekle sahip olunan kişilik özelliklerinin ne ölçüde örtüştüğü sorusu meslek seçiminin ilk basamağında sorulması gereken önemli bir sorudur. Meslek seçimi, kişinin hayatı boyunca yapacağı en önemli seçimlerden biridir ve tüm yaşamını etkiler. Çünkü meslek, bireyin hayatını kazanmak için yaptığı geçici bir iş değil, belli bir formasyonu gerektiren, ilgi, bilgi ve beceri isteyen sürekli bir uğraştır. Bireyin mesleğini seçmesi, ömrünün büyük bir kısmının geçeceği çalışma ortamını ve yaşam biçimini belirlemesi demektir. Birey meslek seçimi sırasında yetenek, ilgi ve isteklerini göz önünde tuttuğu oranda kişilik özelliklerini de göz önüne alabilirse başarılı ve mutlu olur. Ancak, Türkiye'de meslek seçimi, bireyin kişilik özellikleri, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda yapılmamakta, çoğunlukla; rastlantılar, işsizlik, aile baskısı, çevre koşulları ve ekonomik olanaksızlıklar, bireyin meslek seçimini etkilemektedir. Bu noktada mesleki yönergelerin en yoğun olarak yapıldığı orta öğretim düzeyinde öğrencilerin yetenek ve ilgilerinin yanı sıra kişilik özelliklerinin de dikkate alınması ve mesleklerin özelliklerinin öğrencilere çok dikkatli anlatılması önemlidir. Bu kapsamda yapılan çalışmanın amacı iki farklı meslek grubunda çalışanların risk

algılarının ve denetim odaklarının karşılaştırılması ve bu iki kişilik özelliği arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Grubu:

Araştırmanın evrenini; Kastamonu İli Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Merkez İlçe Belediye sınırları içindeki tüm ilköğretim okulları ve liselerde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenleri ile Kastamonu ili Emniyet Müdürlüğünde görev yapan polisler ve amirleri oluşturmaktadır. Milli Eğitimde görev yapan toplam 1053 öğretmen ve yönetici ile Emniyet Müdürlüğünde görev yapan 560 Polis ve amire veri toplama araçları ulaştırılmış olup; Milli Eğitimden 650 anketin geri dönüşü olmuş bunlardan 509 (246 kadın-263 erkek) anket değerlendirmeye alınmış, Emniyet Müdürlüğünden 182 anketin geri dönüşü olmuş bunlardan 14 tane anket kadın polisler için olup sayısı düşük olduğu için değerlendirmeden çıkarılmış ve 168 anket değerlendirilmiştir. Emniyet Müdürlüğünden kadın polisler için veri toplama araçlarının gelmemiş olması nedeniyle bulgularda sapma oluşmaması için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gelen anketlerin içinden kadın öğretmenlere ilişkin anketler çıkarılmış ve değerlendirmeye sadece erkek öğretmen ve polislerin verileri alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları:

Çalışmada demografik bilgileri almaya yönelik anket, kontrol odağı derecesine yönelik, "Kontrol Odağı Ölçeği" ve risk eğilim derecesine yönelik olarak da "Arnet Heyecan Arama Ölçeği" kullanılmıştır.

2.2.1. Kontrol Odağı Ölçeği (RIDKOÖ)

Rotter tarafından geliştirilen "İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği" bireylerin genellenmiş kontrole beklentilerini bireyin kendi içindeki veya dışındaki güçlerin etkisinde olduğuna ilişkin inancını ölçmektedir. Bu ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları Dağ (1991:2002) tarafından yapılmıştır. Tamamı 29 maddeden oluşan testin her bir soru maddesine ilişkin cevapları a ve b olmak üzere iki seçeneklidir. Ölçeğin puanlanmasında ise 29 maddenin 6'sı dolgu maddesi olduğu için puanlama sürecine katılmamaktadır. Böylece ölçeği yanıtlayan kişi 0 ile 23 arasında puan alabilmektedir. Yükselen puanlar dış kontrol odağı inancındaki artışı göstermektedir (Dağ,1992).

Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin Türkçe formunun güvenilirlik çalışması Dağ (1991) tarafından psikoloji bölümü öğrencilerinden 99 kişilik bir grup üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmada; ölçeğin, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .83, Kuder Richardson tekniği ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı .68 ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise .70 olarak bulunmuştur (Dağ,1992)

2.2.2. Arnet Heyecan Arama Ölçeği

Riskli davranışları yordayan bir kişilik özelliği olan heyecan aramayı ölçmeyi amaçlayan Arnett Heyecan Arama Ölçeği, Arnett tarafından geliştirilmiştir. Yenilik (novelty) ve yoğunluk (intensity) olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek, her bir alt boyutta 10 madde olmak üzere toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Arnett Heyecan Arama Ölçeğinin Türkçe uyarlaması Sümer (2003) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yenilik alt boyutundaki "aşırı sıcak ve acılı-baharatlı yiyeceklerden hoşlanmam" ifadesi, Türk kültüründe sıcak ve acılı yiyecekler sık kullanıldığı için ölçekten çıkarılarak 19 maddesi kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin risk alma davranışlarını yordayan yenilik arayışı, duygu yoğunluğu ve risk alma eğilimi alt boyutlarından oluştuğu anlaşılmış olup, iç tutarlılık katsayısı sırasıyla .62, .65 ve .68 olarak bulunmuştur (Sümer, 2003)

2.3. Uygulama:

Gerekli izinlerin alınmasını müteakip, her okula veri toplama araçları araştırmacı tarafından dağıtılmış, İl Emniyet Müdürlüğü'ne dağıtılmak üzere toplu olarak verilmiş ve dağıtılan anketler 2 gün sonra tekrar araştırmacı tarafından toplanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmada, denetim odağı ve risk eğilimi arasındaki ilişkiye ve bunların çalışılan meslek grubuna göre farklılaşmasına SPSS (11.00) istatistik programı ile bakılmıştır. Kategorik değişkenlerin grupları arasında bağımsız olup olmadığına ki-kare testi ile bakılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal

dağılıma uygun olup olmadığını test etmek için Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Gruplar arası ortalamalarının karşılaştırılmasında veriler normal dağılım koşullarını karşıladığı için gruplar arasındaki farklılaşmaya One-Way Anova testi ile bakılmıştır. İlişki tespitine yönelik ise Bivariate korelasyon analizi kullanılarak Pearson katsayısı alınmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak " $p<0.05$ " kabul edilmiştir.

Çalışmaya katılanların risk eğilimleri ve denetim odaklarının meslek türüne göre farklılaşmasına ki kare testi ile bakılmış olup sonuçlar tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Meslek Gruplarına Göre Risk Eğilimi ve Denetim Odağı Gruplarının Karşılaştırılması

DEĞİŞKENLER		ÖĞRETMEN		POLİS		TOPLAM		χ^2	P
		n	%	n	%	n	%		
RİSK EĞİLİMİ	DÜŞÜK	21	4.9	24	5.6	45	10.4	16.43	.000
	ORTA	209	48.5	140	32.5	349	81.0		
	YÜKSEK	33	7.7	4	.9	37	8.6		
TOPLAM		263	61.0	168	39.0	431	100		
DENETİM ODAĞI	İÇSEL	103	23.9	46	10.7	149	34.6	6.34	.042
	İÇSEL+DIŞSAL	143	33.2	110	25.5	253	58.7		
	DIŞSAL	17	3.9	12	2.8	29	6.7		
TOPLAM		263	61.0	168	39.0	431	100		

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışmaya katılanların % 10.4'ü düşük, % 81'i orta düzeyde ve % 8.6'sı ise yüksek düzeyde risk eğilimine sahiptir. Düşük risk eğilimine sahip olanların % 4.9'u öğretmen % 5.6'sı polis, orta risk eğiliminde olanların % 48.5'i öğretmen % 32.5'i polis ve yüksek risk eğiliminde olanların ise % 7.7'si öğretmen iken sadece % 0.9'u polistir. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($\chi^2_{(2)} = 16.43$; $p < .000$). Buna göre; $\Phi = .195$; $p < .000$ olup öğretmen ve polislerin risk alma eğilimleri arasındaki ilişkinin derecesi % 19.5'dir ve gruplar bağımsızdırlar.

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışmaya katılanların % 34.6'sı içsel denetim odaklı, % 58.7'si hem içsel hem dışsal denetim odaklı ve % 6.7'si ise dışsal denetim odaklıdır. İçsel denetim odaklı olanların % 23.9'u öğretmen % 10.7'si polis, iki denetim odağına sahip olanların % 33.2'si öğretmen % 25.5'i polistir. Dışsal denetim odaklı olanların % 3.9'u öğretmen % 2.8'i ise polistir. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($\chi^2_{(2)} = 6.34$; $p < .05$). Buna göre; $\Phi = .121$; $p < .05$ olup öğretmen ve polislerin denetim odakları arasındaki ilişkinin derecesi % 12.1'dir ve gruplar bağımsızdırlar.

Risk alma eğilimi ile denetim odağı ve meslek grupları arasındaki farklılaşma sonuçları tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Risk Eğiliminin Denetim Odağı ve Meslek Grubuna Göre Farklılaşması Tablosu

DEĞİŞKEN		n	$\bar{x}$	S.S	F	P
DENETİM ODAĞI	İÇSEL	149	47.3	11.4	3.2	.042
	İÇSEL+DIŞSAL	253	49.8	10.3		
	DIŞSAL	29	51.5	13.7		
MESLEK	ÖĞRETMEN	263	50.5	11.7	11.73	.001
	POLİS	168	46.8	9.4		

Risk alma eğiliminin bağımlı değişken olarak alındığı One Way Anova sonuçlarına göre; denetim odağı ($F_{(2,438)}=3.2$; $p < .05$) ve mesleğin ($F_{(1,429)}=11.73$; $p < .001$) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Buna göre, çalışmaya katılan içsel kontrol odaklılar ($\bar{x}=47.3$) risk almaya en düşük düzeyde eğilimliken dışsal kontrol odaklılar ($\bar{x}=51.5$) ise risk almaya en yüksek eğilimi göstermektedirler ve bu iki grup Post Hoc Tukey testine göre istatistiksel olarak farklılaşmaktadır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin risk alma eğilimleri ($\bar{x}=50.5$) polislerin risk alma eğilimlerinden ($\bar{x}=46.8$) daha yüksek olup istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

Risk alma eğilimi ile denetim odağı arasındaki ilişkiye Bivariate korelasyon yöntemiyle bakılmış olup buna göre; risk alma eğilimi ile denetim odağı arasında pozitif yönlü ($r=.112$; $P<.05$) düşük düzeyde ilişki vardır yani kişilerin risk alma eğilimleri arttıkça dışsal denetim odağı özellikleri göstermektedirler.

4. TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Bu çalışmanın amacı, kişiliğin harekete geçirici iki yapısını (denetim odağı ve risk eğilimi) iki farklı meslek grubunda karşılaştırmak ve risk eğilimi ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Belirlenen bu amaç doğrultusunda iki farklı meslek grubu (öğretmenler ve polisler) seçilmiş ve ölçeklerin uygulanmasından sonra istatistiksel analizler yapıp literatürdeki sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

Bu alanda pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, risk alma davranışı ile denetim odağı arasındaki ilişkinin doğası ve seviyesi hala çözülememiş bir sorundur (Gold, 1966; Miller, 1970; Butterfield, 1964). Elde edilen sonuçlar literatürdeki bazı çalışma sonuçlarıyla paralellik gösterirken bazılarında farklılaşmaktadır. Lewicki ve Katz'ın (1966) yapmış oldukları çalışmada risk algısı ile denetim odağı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü ($r=.550$, $p<.05$) ilişki bulunmuş olmasına karşın yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar ilişkinin pozitif yönlü ($r=.112$, $p<.05$) fakat çok zayıf olduğu şeklindedir. Alanda yapılan bazı çalışmalarda içsel denetim odaklı olanların risk alma eğilimlerinin dışsal denetim odaklılara oranla daha yüksek olduğu bulgusu mevcutken (Gore ve Rotter, 1963; Klonowicz ve Skolowska,1993; Strikland, Lewicki ve Katz,1966) elde edilen sonuçlar bunun tersine dışsal denetim odaklıların ($\bar{x}_{dışsal}=51.5$, $\bar{x}_{içsel}=47.3$) daha fazla risk alma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara benzer olarak dışsal denetim odaklıların içsel denetim odaklılardan daha fazla risk aldıklarını gösteren sonuçlarda mevcuttur (Ducette ve Wolk, 1972; Janicak,1996; Julian ve Katz,1968).

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 12.54'ünün risk alma eğiliminin yüksek düzeyde olduğu bulunurken bu oran polislerde sadece % 2.38'dir. Öğretmenlerin % 7.98'i düşük düzeyde risk eğilimi gösterirken bu oran polislerde ise % 14.28'e çıkmaktadır. Denetim odağı açısından değerlendirildiğinde ise, öğretmenlerin % 39.16'sının polislerin ise % 27.38'inin içsel denetim odaklı olduğu buna karşın öğretmenlerin % 6.46'sının polislerin ise % 7.14'ünün dışsal denetim odaklı olduğu bulunmuştur. Uç noktalarda durum böyleyken öğretmenlerin % 79.46'sı polislerin ise % 83.33'ü orta düzeyde risk alma eğilimine sahip ve yine öğretmenlerin % 54.37'si polislerin ise % 65.48'i hem içsel hem dışsal denetim odağı özelliklerini bir arada taşımaktadır. Bu durum risk alma eğiliminin ve denetim odağının tek başına meslek seçiminde yeterli bir öngörü sağlamıyacağı ama bir takım mesleklerin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken unsurlardan birisi olabileceğini düşündürmektedir. Öğretmenlik mesleğini yapanlarda risk alma eğiliminde olanların oranının daha yüksek olması, öğretmenlik mesleğinin polislik uygulamalarına oranla daha çok bireysel hareket etme alanı sunmasının, öğretmenlerin yaratıcı düşüncelerini ortaya koymada ve dolayısıyla çıkan ürün üzerinde kendilerinin çabalarını öncül olduğu atfını yapmalarında etkili olabilirken buna karşılık polislik mesleği uygulamalarının daha disiplinli bir hiyerarşik yapı oluşturması ortaya çıkan sonuçlar konusunda atıfların dışsal etkenlere yöneltilmesine neden olabilmektedir. Küçkkaragöz (1998) yapmış olduğu bir çalışmada; öğretmenlerin içsel ve dışsal yönelimli olmalarının yetiştirdikleri öğrencilerin kontrol odaklarının gelişimine etki ettiğini bulmuştur. İçsel denetim odaklı öğretmenlerin öğrencileri içsel denetim odaklı, dışsal denetim odaklı öğretmenlerin öğrencileri dışsal denetim odaklıdır sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu öğretmenlik mesleğini seçme noktasında denetim odağının göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. Öğretmenlerin polislerle oranla daha fazla risk eğiliminde olmaları ve özellikle öğretmenlerin içsel denetim odaklı olma düzeylerinin polislerden yüksek olması, içsel denetim odaklıların daha fazla girişimci kişilik yapısına sahip olduklarını düşündürmektedir. Polislerin yapmış oldukları işin doğası gereği riskli bir iş yapmaları onları daha temkinli kılarken, emir-komuta zincirindeki mutlakiyet de bu sonucu etkilemiş olabilir. Elde edilen bu sonuçlar, meslek seçiminde bir öngörü aracı olarak görülebilir.

Ergenlik dönemi, gencin bir sonraki okulunu ve mesleğini seçmek gibi hayatını etkileyen önemli kararların alındığı bir yaş dilimidir. Genç, lisede iken hangi alana yöneleceğini ve dolayısıyla da hangi yükseköğretim programlarına gireceğini belirlemek durumundadır. Meslek ile kişilik özellikleri

arasında önemli bir bağ vardır. Kendi kişiliğine uygun mesleği seçen bireyler yaptıkları işten daha fazla haz alırlar ve başarılı olurlar. Meslek seçimi ile olgunlaşma çocukluk döneminde hayal kurma ile başlar. Ön ergenlik döneminde ise gencin ilgileri ön plana çıkar. 17-18 yaşları gerçekçi seçimler yapma dönemidir. 25 yaş civarında iş ve kariyer konusunda belli ölçüde kararlılığa ulaşılır.

Bireylerin meslek seçimi birçok faktörden etkilenmektedir. Özellikle bireyin kişilik özellikleri meslek seçiminde önemli rol oynar. Bu çalışmayla da kişiliğin iki önemli yapısı değerlendirilmiş ve iki farklı meslek grubunda karşılaştırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar meslek seçerken mesleğin kendine özgü risklerinin, bireysel karar alma özgürlüğünün, iletişim kanallarının açıklığının, emir komuta zincirinin göz önüne alınması gerektiği ve bunların bireysel denetim odağıyla ilişkili olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır.

Risk eğilimi ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelenmek ve bu yapıların meslek seçiminde göz önüne alması gerektiğini vurgulamak amacıyla yapılan çalışmanın en önemli kısıtlılığı, kadın polis katılımcıların sayısının yeterli olmamasından dolayı, iki meslek grubundaki kadınların çalışmadan çıkarılmış olmasıdır. Bu durum risk alma eğilimi ve denetim odağı karşılaştırmasında cinsiyet farklılaşmasına bakılamamasına neden olmuştur.

KAYNAKLAR

- Atlı, Ö. (2002). *Yetişkin kadınların meme kanserine yönelik bilgi düzeyleri ve risk algulamaları ile kendi kendine meme muayenesi eğitiminin değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Aydınay, A. (1996). *İş Tatmini İle Denetim Odağı Arasındaki İlişki (Resmi, Özel, Yabancı Özel Lise Öğretmenleri Üzerinde Yapılmış Bir Araştırma)*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Basım, H.N. & Şeşen, H. (2007). Are They Equal? Comparison of Turkish and English Job Announcements in Terms of Some Discrimination Factors. *Humanity & Social Sciences Journal*, 2(1): 34-42.
- Beyth-Marom, R., Austin, L., FischhoV, B., Palmgren, C., & Quadrel, M. J. (1993). Perceived consequences of risky behaviors: adults and adolescents. *Developmental Psychology*, 29, 549-563.
- Beyth-Marom, R. & Fischho, V. B. (1997). Adolescents decisions about risks: a cognitive perspective. In J. Schulenberg & J. L. Maggs (Eds.), *Health Risks and Developmental Transitions in Adolescence*. New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Blau, G. (1993). Testing The Relationships of Locus of Control to Different Performance Dimensions. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 66, 125-135.
- Butterfield, E. C. (1964). Locus of control, test anxiety, reactions to frustration, and achievement attitudes. *Journal of Personality*, 32, 298-311.
- Byrnes, J. P. (1998). *The nature and development of decision making: a self-regulation model*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Cohen, P. A., Shepesh, J. P., & Hillix, W. A. (1979). Situational and personality influences on risk-taking behavior: Effects of task, sex, and locus of control. *Academic Psychology Bulletin*, 1, 63-67.
- Covello, V.T. (2001). Risk communication, the west Nile virus epidemic and bioterrorism: Responding to the communication challenges posed by the intentional or unintentional release of a pathogen in an urban setting. *Journal of Urban Health*, 78 (2), 382-391
- Crisp, B.R. & Barber, J.G. (1995). The effect of locus of control on the association between risk perception and sexual risk-taking. *Personality and Individual Differences*, 19, 841-845.
- Dağ, İ. (1991). Rotte'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliliği, *Psikoloji Dergisi*, 7 (26), 10-16
- Dağ, İ. (2002). Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ): Ölçek Geliştirme, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), 77-90.
- Davis, M.F. & Kirkby, H.E. (1985). Multidimensionality of the relationship between perceived control and belief in the paranormal: Spheres of control and types of paranormal phenomena, *Personality and Individual Differences* 6, 661-673.
- Dökmen, Z. Y. (2003). Çalışma Durumları Farklı Üç Grup Kadında Ruh Sağlığı, Kontrol Odağı İnancı ve Cinsiyet Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 111-124.

- DuCette, J., & Wolk, S. (1972). Locus of control and extreme behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 39, 253–258.
- Ferguson, E. & Cox, T. (1996). An implicit theory of perceived control, *European Psychologist*, 1, 271–275.
- Fıkrkoca, M. (2003). *Bütünsel Risk Yönetimi*. Kalder Yayınevi, Ankara.
- Furby, L. & Beyth-Marom, R. (1992). Risk taking in adolescence: a decision-making perspective. *Developmental Review*, 12, 1–44.
- Irwin, C. E., Jr. (1993). Adolescence and risk taking: How are they related? In N. J. Bell & R. W. Bell (Eds.), *Adolescent risk taking*. Newbury Park, CA, US: Sage Publications.
- Garon, N. & Moore, C. (2004). Complex decision-making in early childhood. *Brain and Cognition*, 55, 158–170.
- Gold, D. (1966). Preference for skill or chance tasks and scores. *Psychological Reports*, 19, 1279–1281.
- Gore, P. M. & Rotter, J. B. (1963). A personality correlate of social action, *Journal of Personality*, 31, 58–64.
- Halpern-Felsher, B. L. & CauVman, E. (2001). Costs and benefits of a decision—decision-making competence in adolescents and adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22, 257–273.
- İpek, H. (2003). *Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin İş Doyumu ve Denetim Odakları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Janicak, C. A. (1996). Predicting accidents at work with measures of locus of control and job hazards. *Psychological Reports*, 78, 115–121.
- Julian, J. W. & Katz, S. B. (1968). Internal versus external control and the value of reinforcement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 89–94.
- Klonowicz, T. & Sokolowska, J. (1993). Everyday danger: Individual differences, accident perception, and safety behavior. *Polish Psychological Bulletin*, 24, 51–61.
- Küçükkaragöz, H. (1998). *İlkokul Öğretmenlerinde kontrol odağı ve öğrencilerinin kontrol odağının oluşumuna etkileri*. D.E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, İzmir
- Lıverant, S. & Scodel, A. (1960). Internal and external control as determinants of decision making under conditions of risk. *Psychological Reports*, 7, 5 9-67
- Mann, L., Harmoni, R., & Power, C. (1989). Adolescent decision-making: the development of competence. *Journal of Adolescence*, 12, 265–278.
- Martin, La Tanya.F. (2003). Cultural differences in risk perception: an examination of USA and Ghanaian perception of risk communication (Unpublished master's thesis), Virginia, Virginia Polytechnic Institute, State University.
- Minton, H. L. & Miller, A. G. (1970). Group risk-taking and internal-external control of group members. *Psychological Reports*, 26, 431—436.
- Raftery, J. (1994). *Risk analysis in Project management*. Edmundsbury Press Limited
- Rotter, J.B. (1966), Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement, *Psychological Monographs: General and Applied*, 80 (1), 1-28
- Salminen, S. & Klen, T. (1994). Accident locus of control and risk taking among forestry and construction workers. *Perceptual and Motor Skills*, 78, 852–854.
- Sjöberg, L. (1991). *Risk perception by experts and the public*, Rhizikon–Centre for Risk Research, Stockholm School of Economics, Stockholm.
- Slovic, P.(1995). Intuitive toxicology II. expert and lay judgments of chemical risk in Canada. *Risk Analysis*, 15, 661-775
- Steinberg, L. & Scott, E. S. (2003). Less guilty by reason of adolescence: developmental immaturity, diminished responsibility, and the juvenile death penalty. *American Psychologist*, 58, 1009–1018.
- Sümer, N. (2003). Personality and behavioral predictors of traffic accidents: Testing a contextual mediated model. *Accident Analysis and Prevention*, 35(6), 949-964.
- Yım, M.S. & Vaganov, P.A. (2003). Effects of education on nuclear risk perception and attitude: theory, *Progress in Nuclear Energy*, 42 (2), 221-235

Extended Abstract

Risk perception which is one of the social cognitive factors that determines the behavior of a person tells the process of generation of a new behavior from the thought which tells that an obvious behavior will create a threat (Atlı, 2002). Risk perception, in a broader sense, is a mind situation which covers a security consciousness and dangers, the probabilities of happening of them and the probable results of the incidents or all of the probable situations which may give harm (Martin, 2003). When the literature is investigated, it is found that, the risk taking is identified as the responsibility of the probability of undesired results and relevant behavior (Beyth-Marom ve Fischhoff, 1997; Beyth-Marom, Austin, Fischhoff, Palmgren ve Quadrel, 1998; Furby ve Beyth-Marom, 1992; Irwin, 1993). There are a lot of psychological, social and technical reasons which are effective on the differentiation of people's risk taking (Yim ve Vaganov, 2003). Covello and Vincent (2001) who are studying the factors which affect risk taking highlight these factors: willingness, controlling, familiarity, equality, benefit, comprehensibility, ambiguity, violence, reversibility, individual danger and the source of the risk. Sjöberg (1991) is also sort the factors which affect risk perception as the expertness about the topic, the situation of getting an order or not and the level of education, and he states that a person's own control on the results which he generated with his behavior is an important indicator of risk perception.

The structure of the locus of control which is derived from Rotter's Social Learning Theory (1954) has been the focus of a lot of researches in recent years. According to Rotter (1966), locus of control is a process of attribution to the power of an expectation which arises from a person's a specific behavior will be followed by a specific reinforcement. When the reinforcement is perceived in a way that a person follows some behaviors but it is not fully depend on to them, it is also perceived as a result of some other powers like chance, luck or the will of some other people who are stronger. This situation is entitled as "External Locus of Control". If a person perceives that happenings are about his own behavior or they are about his own characteristics which are relatively continuous, it is called the belief of "Internal Locus of Control" (Rotter, 1966).

According to Rotter (1966), a person's internal of external locus of control decides his behavior and depending on this, the risk perception depends on the perception of the risk sources is controlled by the person himself or outside. But, Davis and Kikrby (1985) state that internal and external control may be peculiar to the situation. Ferguson and Cox (1996) indicate that locus of control can be handled in two dimensions for a naïve person and these two dimensions are probability and if the situation is stable or not. When the risk taking behavior has taken into account, generally, there are findings about, while the internals prefer intermediate risks, externals prefer extreme risks. Gore and Rotter (1963) state that internals have more social change desires but externals have a lower desire on participating to risky activities (like Rally, Parachuting etc). In contrast, Salminen and Klen (1994) show that forest crafts and construction workers who have an external locus of control splay to take more risks. Similarly, in their research about the choices of risk taking in academic, occupational and cognitive activities, Ducette and Wolk (1972) also find that there is a positive correlation between external locus of control and risk taking tendency.

Although, the correlation between risk perception and locus of control has not fully clarified yet, their effects on an individual's daily life as the two important structure of personality is inevitable. Especially business life, which covers an important part of the life, is affected by these two personality traits. An individual's performance in business life, his job satisfaction, and his life quality is about the overlapping of his occupation and his individual traits. So, the question about in what extent the selected occupation and personality traits are overlapping is an important one which must be asked in the first step of occupation selection. In this context, the aim of this study is the comparison of risk perception and locus of control of employees of two different occupational groups and presenting the correlation between these two personal traits.

263 male teachers who work in primary and secondary schools that are appurtenant to Kastamonu Directorate of National Education and 168 policemen who work in Kastamonu as personnel of City Police Department are attended to this study. "Internal – External Locus of Control Scale" which is developed by Rotter and "The Arnett Inventory of Sensation Seeking" which is aimed

to measure the seeking of sensation which is a personal trait regressing risky behavior are applied to the participants. After the collection of the data, analysis are made by SPSS (11) pack program. After the analysis, it is found that, there is a positive correlation ($r=.112$; $p<.05$) between risk taking tendency and locus of control. According to this, the more risk tendency leads to the more external locus of control points. The risk taking tendencies of externals are statistically significantly differentiate from internals. The externals are more slant on risk taking. Teacher and policemen are differentiating in terms of risk taking tendencies and locus of control and teachers have more internal locus of control when they are compared with policemen. However, in both groups, the number of the people who have both internal and external locus of control consist the most populated group.